

Situne Dei

Årsskrift för Sigtunaforskning och historisk arkeologi

2015

Redaktion:

Anders Söderberg

Lisen Tamm

Rune Edberg

Magnus Källström

Johan Runer

Utgiven av Sigtuna museum

Runbenet från Drakegården

Magnus Källström

Det nyfunna runbenet (*fig. 2 på sidan 88*) är 182 mm långt och 21–32 mm brett. Benet är ristat på två sidor och det är naturligtvis omöjligt att veta vilken sida som ska läsas först. Om man räknar med att den konvexa sidan erbjuder den bästa ristningsytan, så kan den betraktas som ”framsidan”. Här står med centimeterhøga runor:

skiftum : skiput

Vänder man på benet möts man av två runföljder. Den ena står vid den bredare änden av benet och består bara av ett enda ord:

skift

Den andra inskriften börjar vid den smalare änden av benet och är vänd 180 grader i förhållande till den förra. Denna inskrift lyder:

lyst · kata · a · bein

Det råder ingen tvekan om läsningen av runorna, men det är ändå inte givet hur inskrifterna skall tolkas. Här måste man pröva sig fram och först finna en tolkning som går ihop rent språkligt och därefter försöka förstå bakgrunden till texterna.

Att framsidans **skiftum** återger en form av verbet *skifta* verkar mycket troligt, men ordet kunde liksom i dag ha flera olika betydelser, bl.a. ’skifta, dela, byta’. Dessutom svarar *skiftum* mot olika tempusformer. Det kan betyda ”vi skiftar”, ”vi skiftade” eller ”låt oss skifta”. Efter detta förväntar man sig ett objekt i dativ, men runföljden **skiput** kan inte utan vidare kopplas ihop med något känt ord. De första fyra runorna **skip** erinrar dock om substantivet fvn. *skidð*, fsv. *skidh* n., som var en beteckning för de stycken som en trästock klyvs i. Ordet användes för ’ved’, men kunde även avse andra plana trästycken och var dessutom ordet för ’skida’ (se Norrøn ordbok s: 549, Söderwall 2:360). Om **skip** ska tolkas på detta sätt måste det dock handla om akkusativform, vilket är mindre väntat efter *skifta* i en vikingatida eller tidigmedeltida inskrift. I de runbelägg som finns är detta verb alltid förbundet med ett objekt i dativ, t.ex. *gulli skifti* ”skiftade guld” (Sö 163, Sö 165) och *gjalddi skifti* ”skiftade gäld” (Sö 166).

Om vi i stället avskiljer runorna **skipu** kan det handla om dativ singularis av fsv. *skidha* f., vilket mest förekommer i betydelsen ’svärdsskida’ (Söderwall 2:360). I lag-språket finns dock ett enstaka exempel på att ordet också har använts som beteckning för de horisontella stängerna i en grind (Schlyter 1877:562 s.v. *skipa*). Belägget uppträder i Östgötalagens Byggningsabalk, där det stadgas om en man som rider ”hem på vägen drucken och dravelsfull” och börjar hugga sönder grindspjälor och korsband. Då får han böta ”lika mycket för korsbanden som för alla spjälorna (*alla skipur*)” (SSGL 2:211, översättning från Holmbäck & Wessén 1933:213).

Om man tänker sig att **u**-runan i **skiput** skall läsas två gånger – något som run-ortografen faktiskt tillåter – kan texten på runbenet förslagsvis tolkas som: *Skiftum skidū üt* ”Vi byter/bytte ut stängen/spjälan” eller ”Låt oss byta ut stängen/spjälan”.

Även runföljden **skift** på den andra sidan av benet skulle kunna återge en form av verbet *skifta* och i så fall i imperativ andra person singularis: ”skifta (byt) du”. En annan möjlighet är att det handlar om en motsvarighet till substantivet fsv. *skipt*, *skift* f., som kan betyda ’skifte, delning’, ’andel som genom delning tillfallit någon’ (Schlyter 1877:560), men även ’tvist, ouppgjord affär’ (Söderwall 2:374).

Den mest förbryllande delen av texten är dock baksidans **lyst • kata • a • bein**. Runformerna skiljer sig något från dem som förekommer i de två andra inskrifterna och skiljetecknen är också annorlunda. Detta tyder på att denna ristning kan ha gjorts av en annan person. Runföljden **a • bein** skulle formellt kunna tolkas som *ā bein* ’äger benet’, men man undrar varför någon skulle skriva att man äger ett djurben. Med denna tolkning måste också hela subjektet rymmas i de två orden **lyst • kata**. Den djärve namnforskaren kan här laborera med ett personnamn med framförställt binamn, *Lyst-Kāta*, där **kata** återger det sällsynta kvinnonamnet *Kāta* och **lyst** skulle svara mot fvn. *lyst* f. ’lyst, glede’ (Norrøn ordbok: 405).¹ En sådan tolkning känns dock lite väl sökt. Jag tror därför att **a • bein** i stället ska uppfattas som *ā bein* ’på benet’ och att **lyst** är imperativ av verbet fvn. *ljōsta*, fsv. *lysta*, som betyder ’slå, träffa’. Runföljden **kata** återger i så fall objektsformen av mansnamnet *Kāti* och hela meningen skulle bli: *Lȳst Kāta ā bein!* ’Slå Kāte på benet!’ Mansnamnet *Kāti* är tidigare känt från sex runinskrifter och förekommer även i medeltida källor (Peterson 2007:148). Meddelandet är något oväntat i en tidig-medeltida runinskrift, men det verkar vara den enklaste lösningen rent språkligt.

Problemet med det nyfunna runbenets inskrifter är att vi inte vet vilken funktion dessa texter har haft eller i vilket sammanhang de har skapats. Att benet satt nedstucket i en tomtgräns kan ha en betydelse för hur tolkningen och talar eventuellt för att det handlar om någon form av uppgörelse rörande dessa tomter. Hur uppmaningen ’Slå Kāte på benet!’ passar in i ett sådant sammanhang vågar jag däremot inte ha någon mening om. Kanske kan någon annan hitta en rimlig förklaring.

Not

- 1) Kvinnonamnet *Kāta*, vilket liksom mansnamnet *Kāti* är avlett av adjektivet *kātr* ’glad’, verkar endast vara känt från en runsten i Skåne (DR 277) och från en senvikingatida gravhäll från Västergötland (Vg 79), men saknas däremot saknas i medeltida källor. Det namn som möter i runinskrifterna är inte identiskt med *Kata*, som uppträder först på 1800-talet och är en kortform av *Katarina* (Otterbjörk 1985:171).

Referenser och förkortningar

DR + nummer = inskrift publicerad i *Danmarks runeindskrifter* ved Lis Jacobsen & Erik

Moltke under medvirkning af Anders Bæksted & Karl Martin Nielsen. Text. Atlas.

Registre. 1941–42. København.

f. = femininum

fsv. = fornsvenska

fvn. = fornvästnordiska

Holmbäck, Å. & Wessén, E. 1933. *Svenska landskapslagar tolkade och förklarade för nutidens svenskar. Första serien: Östgötalagen och Upplandslagen*. Stockholm.

n. = neutrum

Norrøn ordbok = Heggstad, Leiv, Hødnebo, Finn & Simensen, Erik: *Norrøn ordbok*. 5. utg. av Gamalnorsk ordbok ved Hægstad & Torp. 2008. Oslo.

Otterbjörk, R. 1985. *Svenska förnamn. Kortfattat namnlexikon*. 3. uppl. (Skrifter utgivna av Svenska språknämnden 29.) Stockholm.

Peterson, L., 2007. *Nordiskt runnamnslexikon*. 5., reviderade utgåvan. Uppsala.

Schlyter, C. J. 1877. *Ordbok till samlingen af Sweriges Gamla Lagar*. Lund.

SSGL = *Samling af Sweriges Gamla Lagar*, utg. av H. S. Collin & C. J. Schlyter. 1–13. 1827–77. Stockholm.

Sö + nummer = inskrift publicerad i *Södermanlands runinskrifter* granskade och tolkade av Erik Brate och Elias Wessén. Sveriges runinskrifter 3. 1924–36. Stockholm.

Söderwall = Söderwall, K. F. 1884–1918. *Ordbok öfver svenska medeltidspråket*. 1–2. Supplement av K. F. Södervall, W. Åkerlund, K. G. Ljunggren & E. Wessén. 1925–73. Lund.

Vg + nummer = inskrift publicerad i *Västergötlands runinskrifter* granskade och tolkade av Hugo Jungner och Elisabeth Svärdström. Sveriges runinskrifter 3. 1940–70. Stockholm.

Figur 2. Det nyfunna runbenet, med en fullständig inskrift. Foto fig 1 & 2: Kenneth Svensson/Arkeologikonsult.